

превод на английски език в том I на сп. „Глиф“ през 1977 (Derrida, 1977a). В том II на същото списание Сърл публикува статия, озаглавена: „Преповтаряне на разликите: Отговор към Дерида“. Той е убеден, че Дерида атакува идеите на Остин, и смята за свой дълг да се произнесе в негова защита. Сърл започва изложението си дипломатично и продължава категорично: „Би било погрешно, струва ми се, начинът, по който Дерида разглежда Остин, да се приеме за конфронтация между две изтъкнати философски традиции. Не толкова защото Дерида не успява да разгледа централните тези в теорията на Остин, а защото не е разбрал или е представил превратно позициите на Остин по няколко ключови въпроса“ (Searle, 1977). Сърл се заема да „поправи“ Дерида. Тръгва от „вътрешната слабост на доказателствената част“: „Трябва да кажа още в началото, че аргументите му не ми изглеждат много ясни, затова може и да съм го изтълкувал напълно погрешно – така, както той е изтълкувал погрешно Остин“. После „просто изброява основните недоразбирателства и грешки“, довели до един „неузнаваем“ (по думите му) Остин. Това според Сърл стига, за да разгроми възловите тези на Дерида. Дерида отговаря светкавично. В същия том II на сп. „Глиф“ публикува екстравагантно дълъг и язвителен отговор на отговора на Сърл, озаглавен „ООД...“⁽³⁾. Работи с изключителен педантизъм, който ярко контрастира на общите съждения в критиката на Сърл. Дерида опонира буквално на всяка негова мисъл. Той заявява хавливо: „Ако има и едно изречение от „Отговора“, което мога да подкрепя, то е първото („Би било погрешно, струва ми се, начинът, по който Дерида разглежда Остин, да се приеме за конфронтация между две изтъкнати философски традиции“), макар и по други причини“ (Derrida, 1977b/1988: 37). Студията се прочува с особения разбор, на който е подложен текстът на Сърл, и с карикатурния събителен образ, в който е вместен самият Сърл.

Сърл не отговаря на ударите, но не се примирява. Пет години по-късно, първо в преглед на книгата на Джонатан Кълър и после в отговор на писмото на Луис Маки, Сърл се изказва крайно негативно за деконструктивизма и всички негови застъпници (начело с Дерида, разбира се) (Searle, 1983a; 1984). Той окачествява работата на Дерида като „не просто серия от каши и трикове“ (както според него изглежда от описанието на Кълър), а като „голяма заявка“, която е в „голяма грешка“ (Searle, 1983a). Неизвестно защо авторитетна фигура като Сърл впряга и една дребна клюка в отровен довод, който ще използва в следващите двадесет години⁽⁴⁾. Споменава следното: „Мишел Фуко веднъж описа стила на Дерида като „терористично мракобесие“. Текстът е написан толкова неясно, че не можеш да разбереш каква е точно тезата (оттам „мракобесие“), а когато я критикуваш, авторът казва: „Вие не ме разбирате, вие сте идиот“ (оттам „терористично“)“ (Searle, 1983a).

През 1988 г. Дерида подготвя преиздаването на двете си статии и кани Сърл да се включи със своя материал в книгата, но той отказва и редакторът Джералд Граф помества резюме на текста. Дерида допълва сборника с писмено интервю за

Граф, озаглавено вече „Послеслов: Към етиката на спора“. Там Дерида реагира на казаното за Фуко и заклеията Сърл за това, че си позволява да разпространява в пресата „лични и непроверими оскърбления“ в качеството на „авторитетна оценка“. Завършва с думите: „Но тъй като той (Фуко) е покойник, няма на свой ред да цитирам как ли Фуко (според негови приближени) е коментирал действията на Сърл в случая и самия акт на употреба на този предполагаем цитат“⁽⁵⁾. За Дерида подобни постъпки са въпрос на „идеология, етика и политика (академична и обществена)“, които се израждат в репресивна практика и полицейщина (в някакъв „академичен „Интерпол“) (Derrida, 1988: 139; 158, № 12). Неговата позиция остава непроменена: „Тези, които искат да опростяват на всяка цена, които крещат и се вайкат, защото не виждат колко е неясно доброто им старо просветителство, са в моите очи опасни догматици и досадни мракобесници“ (Derrida, 1988: 119).

Първоначално вниманието на Дерида е привлечено от предположението на Остин, че несполучливите речеве действия може да бъдат обхванати само от доктрина, която се движи на най-високо ниво на абстракция (срв. Derrida, 1977a/1988: 16; Austin, 1962b: 21). Дерида преценява хипотезата като проблематична и се стреми да докаже, че извеждането на такава система от идеи би жертвало главните ѝ предпоставки. Според него теорията за речевите актове (ТРА) не е в състояние да конкретизира всеки белег на контекста, който може да се отрази на (не)успеха на даден речев акт, защото за целта се изисква пълен контрол над контекста. Тук Дерида възразява, че смисълът действително е ограничен от контекста, но контекстът е неограничен – винаги отворен за ново описание, за нова тема или интерпретация. Мисълта за подробно описание на контекста смущава твърде много Дерида. Той е на мнение, че параметрите на ситуацията не са подходяща основа за определяне на значението на речевия акт, защото никога не може да бъдат установени с пълна точност, т.е. прецизно, безпогрешно или съвсем удовлетворително (Derrida, 1977a/1988: 3; 1988: 79). Освен това Дерида е убеден, че разграничението между „сериозна“ и „несериозна“ употреба на езика е неприложимо на практика. В неговите очи Остин изключва „несериозната“ употреба (или т.нар. „езикова етиология“) като аномалия (срв. Derrida, 1977a/1988: 18; Austin, 1962b: 21–22, 104, 121). Затова Дерида посочва, че рискът от подобна употреба не може да се компенсира с повишено внимание. Дори допуска, че „сериозният“ дискурс съществува на базата на „паразитния“, осъзнат като „неговото вътрешно и позитивно условие за възможност“ (Derrida, 1977a/1988: 17). Въпреки бележките си обаче Дерида подчертава: „В много отношения се чувствам близък на Остин, едновременно заинтригуван и задължен на проблематиката му“ (Derrida, 1988: 38). И действително се движи много внимателно около Остин. Подлага идеите му на критичен анализ, но не за да ги омаловажи или охули – по-скоро намира отправна точка за развитие на собствените си виждания. А те са нестандартни и проникновени. Дерида остава в историята със специфичната си стратегия за четене на текстове – деконструкцията (която се покрива не с „деструкция“, а с „декомпозиция“). Този метод произлиза от определена концеп-

ция за речевото събитие и съответното му обкръжение. Дерида приема, че всяко речево събитие е обрамчено от „структура на отсъствие“ (т.е. недоизказаното) и от „итеративност“, или „повтаряемост“ (т.е. пределното в употребата) (Derrida, 1977a/1988: 9–12). Всеки езиков знак (независимо от обема си) може да бъде сложен в кавички – тогава той ще изгуби връзката с изходния контекст и свободно ще поражда неизброими нови контексти. Това не значи, че даден белег е валиден извън контекст, а обратно – че има само плаващи, несъсредоточени контексти, за които той може да се закачи. Знакът е итеративен и съществува извън момента на своето създаване – той може да се отдалечи от каквато и да било референция, както и да се отдели от контекста едновременно „външно“ и „вътрешно“ (т.е. от авторовото намерение и от словесната верига). Дерида открива всички изброени характеристики в подписа, който „предполага актуалното или неемпирично неприсъствие на подписалия се“, но „оставя следа и напомня, че е бил там“. В заключение казва: „За да функционира изобщо, т.е. да бъде четивен, подписът трябва да има повтаряема, повтаряща се, имитираща се форма – трябва да може да се откъсва от настоящото, самостоятелното намерение при създаването си“ (Derrida, 1977a/1988: 20). Дерида се спира целенасочено на знака за името, за да стигне до обобщение за речевата дейност. Според него писменото слово и „отсъствието“ доминират над устното слово и „присъствието“. Самата реч се конституира графематически – езиковите единици се идентифицират и отличават от други сродни форми единствено по своя облик. В речевия акт са кодирани (отново графематически) черти на отправния контекст, вкл. интенционалното състояние на говорещия. Но във всеки следващ момент същият речев акт може да бъде изтълкуван различно, може да бъде деконструиран, итериран в нов контекст и напр. да се окаже несполучлив, т.е. паразитен случай.

При все това Дерида изпитва огромно уважение и симпатия към Остин. Нелюбопитно твърди, че анализът на Остин е „търпелив, открит, пълен със съмнения (апоретичен), в непрекъсната трансформация, по-често ползотворен в признаването на безизходиците, отколкото в попаденията“ (Derrida, 1977a/1988: 14). По-късно дори ще допълни, че тази красота е „съсипана“ от Сърл в желанието му да изведе теоретичен апарат за непосредствено приложение, като пренебрегне централния въпрос, който е вълнувал Остин – дълбоката теория, в която се вписва известната концепция за речта. Тук Дерида е солидарен с Остин: „Убеден съм, че теорията за речевите актове е фундаментална и в своите най-ползотворни, строги и интересни аспекти (нали не е нужно да казвам, че живо ме интересува?) представлява теория на правото, конвенциите, политическата етика и политиката като етика. Тя описва (в духа на най-добрата кантианска традиция, както посочва веднъж и Остин) чистите условия на етичния политически дискурс, доколкото в този дискурс се намесва връзката между намерения и конвенционалност или правила“ (Derrida, 1977b/1988: 97)⁶⁾.

На свой ред, Сърл е извънредно враждебен към деконструктивната рамка, в която работи Дерида. Той очевидно не смята подхода му за легитимна филосо-

фия, а още по-малко за разбираемо четиво. Подбира много внимателно темите, по които да се произнесе⁷⁾. За Сърл пробойните, маркирани от Дерида, са или съвсем маловажни, или въображаеми – плод на дълбока заблуда, вживяване или недоглеждане на очевидни явления (напр. противопоставянето между писменото и устното слово, итеративността, проекциите на паразитизма). Той възкликва: „Нима наистина това трябва да се посочи?“. И още: „Дерида има огорчаваща склонност да казва неща, които са очевидна лъжа“ (Searle, 1977). Това не убягва на Дерида – той усеща колко е „засегнат“ Сърл (за да отговори „сериозно на едни толкова несериозни бълнувания“), и се забавлява, описвайки реакцията му като „перкусия в ми мажор“ (Derrida, 1977b/1988: 41).

Сърл е дълбоко убеден, че ключовите предпоставки и дихотомии на ТРА не се нуждаят от преразглеждане и още по-малко от поправка. Той подчертава, че зависимостта на писмената от устната реч е „условен факт от историята на човешките езици, а не логическа истина за природата на речта“. Смята, че писменото слово се разграничава от устното не въз основа на итеративността, а на носителната си „перманентност“. Според него Дерида приравнява двете форми на речта, защото бърка дълготрайността с повтаряемост на езиковите елементи. Но настоява, че „именно благодарение на тази перманентност на текста изказът може да се откъсне от своя извор“, а текстът – да оцелява във времето (да бъде четен, да функционира и в отсъствието на автора). Това не означава непременно, че писменият текст ще промени смисъла си при повторение чрез цитиране или че ще изгуби своята интенционалност – „всяко смислено изречение е само стабилна възможност на съответния (интенционален) речев акт“. Итеративността, отъждествена едновременно с „повторната употреба“ и с „рекурсивния характер на синтактичните правила“, не е „както сякаш мисли Дерида, в конфликт с интенционалността на езиковите действия, писмени или устни, а е необходимата пресупозиция за формите, които може да приема тази интенционалност“. Според Сърл по аналогичен начин Дерида смесва цитирането с паразитната употреба на езика. Оттам е „тълкувал напълно погрешно факта, че Остин е изключил паразитните форми на речта в предварителните си изследвания“, и така му е приписал намерения, каквито той не е имал (Searle, 1977). Сърл правилно изтъква, че Остин не е подценил, нито е порицал „несериозните“ или „невалидни“ изкази, а е отложил разглеждането им за следващ етап, след като бъдат изучени стандартните, непресторени случаи. После обаче вметва с превъзходство: „След като вече има генерална теория за речевите актове – Остин не е живял достатъчно дълго, за да я развие сам – е сравнително дребен проблем да се анализира статусът на паразитния дискурс“. Дерида подхожда подигравателно към това обяснение. Коментарът му е: „Искрено съжалявам, че „Остин не е живял достатъчно дълго“ и не съжалявам по-малко от когото и да било, защото със сигурност много от нас оплакват загубата му. Тя е зловеща, дори несполучлива. Но през сълзи се смея на аргумента за „развитие“ (достатъчно многозначна

дума, която означава едновременно „създавам“, „формулирам“, а също и „продължавам“, за да стигна тези „подробни отговори“), което един по-дълъг живот би довел до успешен завършек“ (Derrida, 1977b/1988: 94–95).

Сърл приема твърде остро критиката, отправена към Остин. Раздразнението му е понятно – той се слави като най-достоверния и надежден интерпретатор на Остин, посветил се е на това, да усъвършенства възгледите му. Вероятно има самочувствието, че е създал онази доктрина с универсална обяснителна сила, спомената от Остин. Дерида улавя именно собственическото, ревниво чувство и реагира жлъчно. Той окачествява Сърл като: „нещо, което се идентифицира в такава степен с Остин, че чете „Подпис – Събитие – Контекст“ превъзбудено, защото не може да понесе факта, че някой поставя спокойно въпроси, свързани с ограниченията или с пресупозициите на теорията на Остин. Или не може да приеме това да го правят други хора“ (Derrida, 1977b/1988: 37). Дерида описва с жестока откровеност Сърл като „самозван наследник“ на Остин, който се бори за цялото наследство, но насаме от време на време „прекъсва родствената връзка“ и упражнява правото „да критикува или да поправя учителя си, да го защитава пред другите точно когато е уличен в смъртоносно посегателство, в отцеубийство“ (Derrida, 1977b/1988: 42). Раздразнението на Дерида също е понятно. Той е особено чувствителен към отрицанието и злоупотребата във всички техни форми. Роден в семейството на алжирски евреи, от най-ранна възраст е изложен на стихийната етническа омраза и насилие, които владеят Европа преди и по време на Втората световна война. Става жертва на режима на Виши и развива чувството за отчуждение, безнадеждност и самоненавист дотам, че започва да се възприема като делима същност. Усещането за „другия“ го движи от трагизъм до еуфория, държи го в постоянна самоотбрана, кара го да обича „конфронтацията така, както други обичат пътуванията и дипломацията“ (Derrida, 1977b/1988: 37). Под този надслов преминава останалата част от живота и творчеството му⁸⁾. Не е странно, че в това противоборство със Сърл Дерида стига до крайности. Той вижда, че в първата бележка под линия в отговора Сърл благодари на своя приятел Хюбърт Драйфус⁹⁾ и на съпругата си Дагмар за помощта при обсъждането на материала. Това дава повод на Дерида да се усъмни в авторството на статията и най-шокиращо сам да предяви права върху него. Логиката му е следната: ако авторът е този, който е чел и разбрал „Подпис – Събитие – Контекст“, респ. този, който е подготвил отговора, то интелектуалната собственост има повече от един субект, следователно е дялово разпределена между всички, които имат отношение към написаното. Той заключава, че подписът „Searle“ би трябвало да се чете като „Sar!“ (френски акроним за дружество с ограничена отговорност). Така се обръща към Сърл до края – като към ковчежник на някакви колективни авоари или пък анонимен тръст (Derrida, 1977b/1988: 31). Ефектът от каламбура е огромен. Освен това Дерида показва с какво внимание може и трябва да се подхожда към научния текст, дори в периферните му компоненти (каквито са бележките под

линия). Същественото обаче е друго. Дерида хвърля светлина върху факта, че с времето авторът на всеки текст изчезва – той се свива все повече до текстуалната схема и вече не притежава смисъла на своя текст. Ето защо текстът трябва да се осмисля като цялост – защото привидно маргиналното в него е източник на „догадки за генералното функциониране на текста като система“ и ситуирането на автора (Derrida, 1977b/1988: 44). За да докаже това, Дерида разгръща и в двете си статии (най-вече във втората) детайлна деконструкция. Тя трябва да потвърди, че главните идейни нишки и ключовите понятия в даден текст са многозначни, но базираните на тях структурни линии може да бъдат уловени. Така ще се разкрие някакъв неразрешен конфликт (напрежение, объркване или противоречие), който прави самия текст възможен. В общ смисъл деконструкцията е опит за отваряне на текста към условията на неговото създаване, към неговия широк контекст, включващ не само историческите събития и традиции, от които е възникнал, но и конвенциите и оттенъците в езика, на който е написан, както и моменти от живота на неговия автор. Дерида „плениява“ и Сърл в същата текстуална игра и го представя сякаш в криво огледало – раздробява изложението му и после подрежда пасажите, фрагмент по фрагмент, в съвършено различна фигура. Цитира практически цялата аргументация на Сърл, но с непознат, причудлив фокус (вж. напр. „Остин на Дерида е неузнаваем“ в (Derrida, 1977b/1988: 88). Така Дерида демонстрира, че речта е генерално итеративна – т.е. всеки неин конституент може да се впише в нови и непредвидими контексти, а изначалното перформативно намерение вече не може да ограничи обсега от потенциални значения. Дерида допуска, че езиковата употреба има интенционален аспект, който позволява да се интерпретират перформативите, стига те да се придържат към релевантните конвенции. Но същевременно смята, че релевантните кодове и конвенции са размити, затова е невъзможно да се определи точното значение на един речев отрязък¹⁰⁾. И когато обсъжда идеите на Остин, Дерида не атакува самата интенционалност, а поставя под въпрос степента на важност, която Остин отрежда на понятието. Той не отрича, че за да се прочете даден текст, е нужна някаква предполагаема обща представа за целта на автора. Но интерпретацията „води а fortiori до хипотезата, че аз наистина разбирам какво е имал предвид авторът само при условие, че той е казал това, което мисли“ (Derrida, 1977b/1988: 199). Това обаче е емпиричен факт, значим за психологията на рецепцията и реакцията, а не гаранция, че читателят е разбрал текста (както претендира ТРА). В крайна сметка Дерида се стреми да обори схващането, че говорещият субект може да бъде лесно идентифициран и че извършва речеви актове под натиска на своите убеждения, желания и намерения. А без да се дефинира субектът, не може да се дефинира самият речев акт – тази безизходица наистина би подкопала основите на ТРА.

Публичният спор между Сърл и Дерида не би трябвало да се разглежда като сблъсък между аналитичната и континенталната философия, а по-скоро като досег между взаимоизключващи се изследователски програми, методи и

стилове¹¹⁾. Имам предвид, че Дерида, с неговата деконструкция, трудно може да се разглежда като представител на континенталната философия¹²⁾. А Сърл е в голяма степен обърнат към феноменологията, когато защитава фундаменталната роля на интенционалността¹³⁾ (Glendinning, 2000; Dascal, 2001). За това може да се съди и по думите на Дерида. Той заявява, че понякога „парадоксално“ се е чувствал „по-близък до Остин, отколкото до някои континентални традиции, от които, обратно, Сърл е наследил логика и много жестове“ (Derrida, 1977b/1988: 130). И уточнява: „Все пак преди всичко, винаги когато поставям въпроси или възражения, то е, защото разпознавам в теорията на Остин най-упоритите и централните пресупозиции на континенталната метафизична традиция“ (Derrida, 1977b/1988: 38).

Пресечната зона на мненията на Сърл и Дерида е сравнително малка и потъва в антагонизма им. Всеки от тях разбира прекрасно другия, но е убеден, че разбира по-добре Остин (имам предвид по-добре от опонента си, а защо не и от самия Остин). И двамата се борят за надеждно обяснение на речевите актове. Признават, че Остин е трябвало да се занимава с „паразитната“ употреба на езика. Вярват, че ТРА се нуждае от солидна, ясна концепция за говорещия субект, но го виждат по коренно различен начин. Тяхната покровителствена критика обаче не засяга по същество концепцията на Остин, защото интенционалността не е опорна за нея – както е известно, нерешителността и отсъствието на намерение не са пречка за осъществяване на действия (срв. Austin, 1962b: 127; Austin, 1970: 272–287). Същото се отнася и за разграничението между „сериозна“ и „несериозна“ употреба на езика – то отваря интересен ракурс за по-нататъшна работа, но не е релевантно за идентифицирането на извънречевия акт, към което реално е насочено вниманието на Остин. Неслучайно самият Остин не дава дефиниция за понятията „сериозно“ и „несериозно“. Дори съзнателно ги слага в кавички, сякаш за да внуши, че употребата на названията е условна, преносна или несериозна (Austin, 1962b: 9, 104). Реториката в случая цели да „избегне референция към вътрешно намерение, което такова описание несъмнено би предполагало“ (Culler, 1981).

В крайна сметка спорът между Сърл и Дерида допринася за изясняване на много теоретични постановки и цели, което е от полза за науката, а и за самите тях. Въпреки че и двамата отстояват твърдо концептуалните си различия, може да се забележи слабо доближаване на позициите им – с времето те постигат частично съгласие по отделни теми. Дерида например установява, че в общи линии споделя мнението на Сърл за итеративността като условие за речевите актове и тяхната интенционалност (Derrida, 1977b/1988: 105, 129–130). Сърл приема необходимостта от прецизиране на монолитния характер на намерението зад действието и впоследствие го разделя на „предварително намерение“ и „намерение в действие“. Нещо повече: той сегментира контекста, необходим за разбиране на речевия акт, и допуска, че поне един от компонентите – фонът (background) – е „нечленоразделен“, което някак напомня

твърдението на Дерида, че контекстът е „неопределим“ (Searle, 1983b, 1992). Освен това в по-късните изказвания на Сърл се усеща малко повече (надявам се, искрена) скромност и доста повече толерантност към чуждите постижения в изследването на речевите актове. Показателни са думите му: „Първо, възможно е различни хора да работят с теорията. Теорията за речевите актове не принадлежи на човек, нито на идейно движение. Второ, възможно е съгласуване. Хора с най-различни идейни и философски мисии може да постигнат единомислие относно обещанията, твърденията, молбите за прошка и др.“ (Searle, 1991: 81).

Сблъсъкът на идеи е историческа необходимост. Той е огромен тласък в развитието на научната мисъл. И независимо от какво е породено такова движение (от лично предизвикателство или от изследователска амбиция), науката печели – понякога повече от уместните въпроси, отколкото от блестящите отговори. Който, както вярва Дерида, „не целят да сложат край на обсъждането, а да му дадат ново начало“ (Derrida, 1988: 154). Източник на вдъхновение и до днес е една от фундаменталните тези на Дерида – че винаги съществува възможност за превратно тълкуване, т.е. никой не може да бъде сигурен, че посланието му ще стигне успешно до адресата си. Дерида много правилно подчертава особените последиствия на ситуацията: нито един автор не може да контролира разпространяването на смисъла, който е вложил в текста (доколкото изобщо е успял да очертае замисъла си), и вероятно не предполага, че нататък този смисъл може да бъде напълно видоизменен. Защото смисълът на текста не е обвързан с автора, а с тълкуването на този текст в езиковата общност (т.е. в отсъствието на авторовото намерение). Така че смисълът, който авторът е внесъл, ще бъде само една от потенциалните интерпретации на текста, а може и изобщо да не е сред тях.

За жалост съдбата на Остин изцяло се вписва в концепцията на Дерида. Това е една от предпоставките на спора между Сърл и Дерида: казано най-общо, те отстояват правото си да тълкуват Остин и се упрекват взаимно заради начина, по който упражняват това право. Изкушавам се да кажа, че при цялата му популярност Остин е сравнително слабо познат като творческа личност, или по-точно познат в определена светлина, фрагментарно, в някакъв филтриран образ на препредадени мисли и впечатления. Позволявам си да отбележа и че сигурно е четен много по-малко, отколкото е цитиран¹⁴. Да вземем само разграничението между локутивен, илокутивен и перлокутивен акт¹⁵, въведено от Остин и канонично установено във философията и лингвистичната прагматика – днес то стои като самоцелно упражнение, тъй като е откъснато от аргументацията, в която е вплетено. Затова ще се опитам да представя в по-широк план възгледите на този изключителен учен, като се придържам повече към текстовете (малкото останало от него), и по-малко към митологията (многого казано за него).

В научната литература и особено в трудовете с дидактико-приложен характер имената на Остин и Сърл се споменават задължително свързани – „ся-

каш са сиаамски близнаци или пък връзката между учител и ученик е толкова хармонична, че позициите им се препокриват напълно“ (Rajagopalan, 2000). Утвърдено е схващането, че в лекциите си Остин е излагал доста объркано някакви незрели хрумвания, поради ранната си смърт не е имал време да редактира записките си, а Сърл е допълнил и разширил аморфните му разсъждения и ги е поставил в ясна теоретична рамка. С други думи: Остин завещава на човечеството груб „философски торс“, а приемникът му, „избраният му ученик“, го облагородява автоматично – спорен е въпросът „дали торсът е непременно недовършен и трябва да бъде развит от друг скулптор (Rajagopalan, 2000). Показателно е изказването на Ърмсън: „Не е възможно да се даде системно обяснение на Остин, защото самият той не дава такова“ (Urmson, 1969). При това положение всеки потенциален читател ще се запита дали си струва да се рови в това, което Остин просто е нахвърлял, вместо да потърси неговите „прозрения“¹⁶⁾ в ясното, систематично изложение на Сърл. И сигурно ще разбере Остин, но надали ще го познава.

До преждевременната си смърт през 1960 г. Остин е една от най-големите фигури в англосаксонската философия. Става страшно известен в САЩ, след като изнася два цикъла лекции (в Харвард през 1955 г. и в Бъркли през 1958 г.). Тогава Остин получава покана да започне работа в Бъркли и е много поласкан (Rajagopalan, 2000). Прехвърлянето му от Оксфорд обаче е осуетено от скоротечно заболяване – рак на белите дробове с фатална развръзка две години по-късно (Остин е само на 49 г.). Дали наистина е бил готов да напусне родината си, може само да гадаем. Лично аз дълбоко се съмнявам, защото Остин е човек на дълга в пълния смисъл на думата (а това го маркира цялостно – като светоусещане и изява). Припомням добре познатия пример, който привежда Остин (Austin, 1962a: 30): „Какво виждате, когато гледате една църква, маскирана като хамбар?“¹⁷⁾ Той всъщност е изваден от практиката му като офицер в МИ6 през Втората световна война, когато съюзническите армии използват умело всякакви оптични илюзии, за да дезинформират разузнаването на Вермахта. Тук се проявява Остин. Той притежава рядка анализаторска дарба, която му осигурява бързо израстване във военната йерархия – по време на десанта в Нормандия командва шпионските служби на Алианса и подготвя настъплението с брилянтна точност. Пенсioniра се със звание подполковник и за доблестната си служба е награден с най-високите отличия: Орден на Британската империя, Френски военен кръст и Легион за заслуги на САЩ (Encyclopedia of World Biography, 379–380).

Факт е обаче, че неочакваната смърт на Остин застрашава планове на Калифорнийския университет и академичните среди спасяват положението, като издигат Сърл на мястото на Остин. При това стечение на обстоятелствата той е на точното място в точното време. А и наистина е много подходящ за „ролята“ – има обещаваща репутация, защитил е докторат в Оксфорд, познава лично

Остин. Така започва възходът на Сърл като наследник и привилегирован читател на Остин (Даскал). С годините той се доказва като учен, който успява да излезе от сянката на големия учител и поема по независим път. И в различна посока. Оксфордската школа (с най-видни представители: Джон Остин, Гилбърт Райл, Питър Стросън) твърдо поддържа философията на обикновения език, подета още от късния Лудвиг Витгенщайн и Джон Уиздъм¹⁸). Остин вярва, че всяка отлика, фиксирана в ежедневиения език, оцеляла векове наред в употреба и надвила алтернативните отлики, може да подсказва действителна отлика в човешкия опит¹⁹). Така по неговите думи, „когато изследваме какво се казва и в какъв момент, какви думи използваме и в какви ситуации, гледаме не *просто* думите (или „значенията“, каквито и да са те), а и реалностите, за които говорим чрез думите: използваме изострения си усет към думите, за да изострим усещането за явлението, макар и не в качеството на краен арбитър“ (Austin, 1970: 182). Самият той никога не е твърдял, че употребата на обикновения език трябва да бъде последната дума във философските аргументи, но е настоявал, че тя „е първата дума“, че който иска да стане философ, трябва да се снабди с добър речник (Austin, 1970: 74–75, 185; Encyclopedia of World Biography, 379–380). Всичко това, разбира се, намира потвърждение в практиката. Остин говори много разбираемо – целенасочено се придържа към разговорния регистър и използва фин хумор за изненада на публиката, която очаква сложен дискурс, приповдигнат стил и мрачна абстракция. И винаги „пресява“ фактите през очите на обикновения човек, който не е „глупав, за да хукне по пътища, които вече са добре утъпкани от ангелите“ (Austin, 1970: 76). Навярно особеността, земният подход на Остин допринася в някаква степен за това, да бъде подценяван в бъдеще. Той описва дори работата си (която безкрайно обича) непретенциозно, откровено и със самоирония, напр.: „Ето защо ще се опитам първо да обясня кой е обектът, защо заслужава да бъде изследван и как може да бъде изследван, и всичко това, за съжаление, на възвишено равнище. После ще покажа в по-приятни, но несвързани подробности някои от методите, които ще използвам, заедно с техните ограничения и някои от неочакваните резултати и поуки“ (Austin, 1970: 175). Такъв е Остин – уникален учен и уникален преподавател. Но достъпен във всяко отношение.

Междувременно философската конюнктура в САЩ е различна. В следвоенния период се чувства нуждата от създаване на системи като противодействие на краха на големите идеологии. Сърл се вписва в тази обща насока и поднася „по-аеродинамични възгледи“, които „завиват обратно“ към руслото на аналитичната философия. Влиянието на Ницше и Витгенщайн, което личи у Остин, е приглушено. Избледнява и антиплатоническият поглед към света²⁰). Развива се и най-характерното – анализът на обикновената употреба на езика с опора в обикновения контекст. През 1979 г. Сърл (предговор, 10–12) обявява, че се е справил с предизвикателството и предлага адекватна формализация на ТРА, изработена със средствата на модерната логика (Searle, 1979: vii–xii). Аргументира начинанието си, като обединява всички

реални и потенциални слабости в разработките на Остин, и заявява: „Основният недостатък на таксономията е, че няма твърд принцип или сбор от принципи, на базата на който да се изработи такава таксономия“ (Searle, 1979: 10). Несъмнено Сърл има изключителен и оригинален принос за осмислянето на речевите актове (най-малкото защото е развил някои от идеите на Остин в посока, която самият Остин не си е представял). Това обаче не намалява контраста между него и Остин. Общо погледнато, Сърл и много негови последователи не концептуализират комуникативната ситуация и се стараят да стеснят обяснението на илокутивния акт до изразяване на конкретно намерение (чрез изречение или сбор от изречения) – разликите между актовете се установяват на интенционално равнище и се описват откъснато от естествената им среда (Searle, 1969; Searle & Vanderveken, 1985; Vanderveken, 1990). Самият Остин критикува такива опити и предупреждава, че комплексната природа на смисъла не може да се предаде свръхопростено²¹⁾ (т.е. да се сведе до дескриптивно значение) (Austin, 1962b: 3, 138; 1970: 252). Че обект на изследване не бива да е изречението, а произнасянето на изказ в конкретна ситуация (Austin, 1962b: 138). Че посланието и употребата на езиковия израз не може да се обяснят напълно с помощта на един критерий (напр. пропозиционалното съдържание или намерението)²²⁾, а и науката надали ще стигне дори до списък с евентуални критерии за описание (Austin, 1962b: 59, 67). Че многомерността на ситуацията не може да се предаде с някаква класификация и дори не може да се характеризира напълно (Austin, 1962b: 38; Austin, 1970: 150, 184). Остин стига до извода, че идентифицирането на извънречевия акт позволява да се определи като актуална речевата ситуация, в която е извършен и която предполага неговото извършване (Austin, 1970: 83). Иначе казано – когато илокутивният акт бъде разпознат, става ясно какво е предназначението на неговия езиков израз и коя е речевата ситуация, която говорещият посочва (изричайки изказа). Може би това е една от най-ценните идеи на Остин: че когато някой извършва речев акт, той (в широк смисъл) посочва една виртуална речева ситуация като реалната, настояща речева ситуация – пространството оживява благодарение на общуването. Затова Остин упоменава обекта на изследване в следния ред: „Цялостният речев акт в цялостната речева ситуация е *единственото актуално* явление, което в крайна сметка се стремим да изясним“ (Austin, 1962b: 147). Специфична е речевата ситуация – в нея реално се извършва действие, намесват се конвенции, проявяват се реакции и се заявяват намерения, т.е. пространството оживява благодарение на общуването. Изобщо, разбиранията на Остин са забележителни, нередукционистки, холистични – той представя смисъла в мрежа от отношения между езиковото средство, комуникативната ситуация и изразеното комуникативно намерение (Austin, 1970: 124)²³⁾. Освен това Остин е противник на прибързаните обобщения – смята, че те заслепяват и пречат на преценката на езиковите факти, а „припрените теоретици притискат езика си, за да отива на теорията“ (Urmson, 1967). И призовава към умереност: „Нито всезнаещ, нито всемогещ“ (Austin, 1970: 271). Защото вярва, че материята може да се обхване

само интердисциплинарно и се надява да види през следващия век „в обединените усилия на философи, граматисти и много други изследователи на езика раждането на истинска и изчерпателна наука за езика“. И добавя с неизменната си добронамереност и духовитост: „Тогава ще се освободим от още една част на философията (макар и да остане още много) по единствения начин, по който може да се отървем от философията – като я повишим в ранг“ (Austin, 1970: 232).

Някои учени смятат, че идеите на Остин може би не са толкова оригинални или поне са доста по-стари и търсят корените им у Сократ, Томас Рийд, Адолф Райнах, Витгенщайн, Хюм, Мур, Кук Уилсън, Бъркли и Пърс и т.н. (Rajagopalan, 2000; Smith, 2003). Всички коментари в този дух са основателни, но ми се струва, че интересът към „родословието“ на ТРА не е от значение, когато се обсъжда житейският и професионален път на Остин – един неконвенционален, фин, спонтанен, привидно саморазрушителен философ, който разсъждава мащабно, а говори твърде скромно. Ето с какво признание започва цикълът лекции „Уилям Джеймс“: „Това, което ще кажа тук, не е нито сложно, нито спорно – единственото му достойнство, за което бих се застъпил, е, че е поне отчасти вярно. Явлението, което ще обсъждаме, е много разпространено и очевидно, така че не може да е останало незабелязано поне от някого някъде. И все пак не му е обръщано специално внимание“ (Austin, 1962b: 1)²⁴). И ето как завършва: „...бих искал да мисля, че малко съм изяснил посоката, в която са тръгнали нещата и се развиват стремглаво в някои части на философията, а не че съм обявил индивидуален манифест“ (Austin, 1962b: 163).

Не е тайна, че Остин се посвещава на преподаването за сметка на публикуването (приживе издава само 14 статии и студии). Излага идеите си предимно по време на лекции и семинари. Противно на очакванията и амбициите, типични за академичните среди, Остин не се интересува от издаване на трудове. Веднъж споделя пред свой приятел: „Рано трябваше да реша дали да пиша книги, или да уча хората на полезна философия“. А когато студентите го питат: „Сър, кога може да се надяваме да видим лекциите Ви публикувани?“, той обикновено отговаря: „Може да се надявате непрекъснато“ (Encyclopedia of World Biography, 379–380). Това обаче не значи, че Остин не е бил последователен в мисленето си или че не е бил в състояние да систематизира разсъжденията си в единна и всеобхватна програма. Напротив, ако се съди по записките и бележките му (по които по-късно са съставени книгите му), концепцията му за речевото действие е напълно развита и подредена, дори не се променя съществено с времето (от 1939–1955 г.). Тя е щяла да бъде надградена в общата теория за действието, която Остин разработва през последните години от живота си (това е неговият незавършен проект!) (Sbisà, 2007). Но има нещо особено. Остин „осезава“ концептуализацията – той преживява замисъла и изводите си дискретно, пълноценно и благородно в споделянето. Със студентите, извън учебните занятия, в събота сутрин – когато

се събират на чай със сладки и речник (Potter, 2001). Отново със студентите, по време на лекции – когато полемизира до безкрайност, извайва теза след теза, а после я срива като несъстоятелна или спори със самия себе си, явно развеселен (Rajagopalan, 2000). Остин няма потребност да пише, а да говори. И защото сам се вълнува, представя интелектуалното усилие не като продукт, а като приключение. Ето как описва пред студентите си хода на анализа: „Сега вървим уверено напред и усещаме как твърдата почва на предразсъдъка се изплъзва изпод краката ни, което винаги е вълнуващо, ами после? Ще чакате мига, в който ще затънем, мига, в който ще трябва да започнем всичко отначало, и това със сигурност ще се случи, но ще отнеме време“ (Austin, 1970: 241)²⁵⁾. Така вижда Остин същността на научноизследователската работа – в „забавлението от откритието, радостта от съдействието и удоволствието от единодушието“ (Austin, 1970: 175). Вярвам, че с това всеки от нас е дълбоко съгласен. И всички разбират Остин.

БЕЛЕЖКИ

1. По въпроса вж. (Stocker, 2006: 49–50).
2. Заглавията на произведенията са преведени от мен (срв. Литература).
3. Статията на Сърл има дължина 10 стр., а тази на Дерида – 82 стр. (Derrida, 1988; Searle, 1977).
4. Вж. интервюто на Сърл за reason.com (Postrel & Feser, 2000), както и коментара на Раджагопалан (Rajagopalan, 2009).
5. Преводът на всички цитати от научни съчинения, ползвани в оригинал и/или непреведени на български език, е на автора (срв. Литература).
6. Срв. с позицията на Остин (Austin, 1962: 35–36; Austin, 1970: 115, 119, 149, 186–188).
7. Това дава основание на Дерида да окачестви като „монументален пропуск“ факта, че Сърл изобщо не взема отношение към понятията „събитие“ и „контекст“, залегнали в заглавието на първата статия (Derrida, 1977b/1988: 46). Цялото изложение на Дерида внушава, че Сърл не само е воден от тайни помисли в разискването, но и е неспособен да отсее същественото в едно изложение.
8. Дерида често влиза в полемика с колеги – друг известен негов опонент е Гадамер (Суорц и Селие, 2003).
9. Сърл отново си осигурява съмишленик – този път в лицето на стар приятел на Дерида (1988: 31), а предишния – на Фуко, неговия учител.
10. Интересно какво би се получило, ако тук Сърл беше отбелязал, че въпреки последствията от итеративността все пак съществува контекст, в който менталните състояния на общуващите ще са в синхрон и езиковата формулировка ще се тълкува в съзвучие със съзнателното намерение на говорещия

- ция (т.е. речевият акт няма да е несполучлив, нито паразитен). Съдържанието на речевия акт би трябвало да се изследва въз основа на изведения от самия него принцип за изразимост: „всеки замисъл може да бъде изказан“, а случаите на „недословно тълкуване, неяснота, двусмисленост или непълнота не са важни от теоретично гледище за езиковата комуникация“ (Searle, 1969, 19–20). Така Сърл би опрял до спорната си постановка (в разрез с контекстуализма), че менталните състояния са онтологично субективни, а достъпът до тях – епистемологично обективен (Recanatì, 2003; Navarro-Reyes, 2007).
11. По въпроса вж. още (Dascal, 2001).
 12. Фуко също е причисляван към това течение, но рязко се разграничава от деконструкцията (вж. Foucault, 1984).
 13. При все това разликите между него и Хусерл са много съществени (Mulligan, 2003).
 14. А това фактически е позоваване на възгледите на Сърл, който пресъздава някои от идеите на Остин (Rajagopalan, 2000).
 15. В представите на Остин действието не се отъждествява с интенционално извършен жест, т.е. различните ефекти от един и същ жест не се свеждат до едно и също основно действие, а препращат към различни действия. Накратко: с един и същ жест ние извършваме повече от едно действие, затова е налице повече от един ефект (Austin, 1962b; Austin, 1970: 175–204, 253–287).
 16. Тази характеристика, вече превърната в клише, използва самият Сърл (Searle, 1969: 54–55).
 17. Верният отговор според Остин е: „Виждаме, разбира се, църква, която сега изглежда като хамбар. Не виждаме нематериален хамбар, нематериална църква или каквото и да било нематериално. Какво би могло сериозно да ни изкуши да твърдим противното?“ (Austin, 1962a: 30). Изводът е, че епистемичното състояние на наблюдателя (напр. знанието, че някой се опитва да измами сетивата му) е част от предметната действителност (т.е. условията за истинност на всяко съждение за нея), следователно истината е епистемично засегната.
 18. Вж. ролята на вглеждането и улавянето на нови аспекти у Витгенщайн и паноптикона от гледни точки, предложен от Уиздъм (Wittgenstein, 1958: 152–153, 203–224; Wisdom, 1953: 181; Wisdom, 1965: 46).
 19. Остин отбелязва, че „обичайният ни запас от думи vyplъзва всички разлики, които хората са сметнали за нужно да прокарат, и всички връзки, които са сметнали за нужно да маркират, и така е от поколения: те сигурно са по-многочислени, по-благонадеждни (тъй като са били подложени на дългия естествен подбор на най-приспособените и най-фините, поне в обикновените, чисто практически неща) от това, което вие или аз може да измислим след обяд във фотьойла – най-предпочитаният алтернативен метод“ (Austin, 1970: 182).

20. Остин се прочува със серията „Уилям Джеймс“ в Харвард, послужила за основа на книгата „Как с думи се вършат неща“. На заден план остават лекциите, които изнася в продължение на повече от десет години (1947–1959 г.), а те може би създават по-пълна представа за многопластовите му идеи. Публикувани са също посмъртно под името „Разум и вчувстване“ (Austin, 1962a). Там Остин засяга актуални въпроси във философските дискусии и оспорва утвърденото схващане, че перцепцията е тясно свързана с улавянето на данни чрез сетивата. Така се противопоставя на платонизма, който се е превърнал в бастион за аналитичните философи и общ знаменател за метафизичната традиция.
21. В потвърждение на казаното е и шеговитото му изказване: „Дали е сложно? Да, малко е сложно, но и животът, и истината, и всичко има такава склонност. Нещата не са прости, философите са прости. Сигурно сте чували, че свръхпростиаването е професионалното заболяване на философите и общо взето може да се приеме така. Но с тайното подозрение, че това е тяхното занимание“. (Austin, 1970: 252).
22. Тук Остин е единен с Дерида, който възразява, че интенцията не е необходимо и достатъчно условие за произвеждане на акта и няма как да бъде натоварена с идентификацията на функцията му. За разлика от Остин обаче Дерида смята, че смисълът никога не е фиксиран по такъв начин, че да може да бъде установен – не намерението определя смисъла на казаното, а обратно, смисълът на използваните думи определя намерението.
23. По въпроса вж. още (Oishi, 2006; Sbisà, 2007).
24. Срв. със Сърл, който не прави подобни уговорки, а експлицира изводите, до които трябва да стигне читателят (вж. Searle, 1979, vii–xii).
25. Подобно описание се среща и у (Austin, 1962b: 13).

ЛИТЕРАТУРА

- Austin, J. L. (1962a). *Sense and Sensibilia*. New York, Oxford University Press.
- Austin, J. L. (1962b). *How to Do Things with Words*. Oxford, Oxford University Press.
- Austin, J. L. (1970). *Philosophical Papers*. Oxford, Oxford University Press (1st ed. 1961).
- Culler, J. (1981). Convention and Meaning: Derrida and Austin. *New Literary History*, 13: 1, On Convention – I, Autumn 1981, 15–30.
- Dascal, M. (2001). How rational can a polemic across the analytic – continental ‘divide’ be? *International Journal of Philosophical Studies*, 9: 3, 313 – 339.
- Derrida, J. (1977a/1988). Signature Event Context. *Glyph*, 1, 172–197 (цит. по: *Limited Inc* (pp. 1–24). Graff, G. (Ed.). Evanston IL, Northwestern University Press, 1988).

- Derrida, J. (1977b/1988). Limited Inc, a b c... *Glyph*, 2, 162–254 (цит. по: *Limited Inc* (pp. 29 – 110). Graff, G. (Ed.). Evanston IL, Northwestern University Press, 1988).
- Derrida, J. (1988). Afterword: toward an ethic of discussion (pp. 111–160). In: Graff, G. (Ed.). *Limited Inc*. Evanston IL, Northwestern University Press, 1988.
- Encyclopedia of World Biography: A-Barbosa (1)./ Byers, P. K. (Ed.), Gale Research, 1998.
- Foucault, M. (1984). Polemics, politics, and problemizations (pp. 381–390). In: Rabinow, P. (Ed.). *The Foucault Reader*. New York, Pantheon Books.
- Glendinning, S. (2000). Inheriting ‘Philosophy’: The Case of Austin and Derrida Revisited. *Ratio*, 13: 4, 307–331.
- Mulligan, K. (2003). Searle, Derrida and the Ends of Phenomenology (pp. 261–286). In: Smith, B (Ed.). *John Searle*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Navarro-Reyes, J. (2007). Promesas deconstruidas. Austin, Derrida, Searle. *Thémata. Revista de Filosofía*, 39.
- Oishi, E. (2006). Austin’s Speech Act Theory and the Speech Situation. *Esercizi Filosofici*, 1, 1–14.
- Postrel, S. R., Feser, E. (2000). Reality Principles: An Interview with John R. Searle. *Reason*, February.
- Rajagopalan, K. (2000). On Searle [on Austin] on language. *Language & Communication*, 20, 347–391.
- Rajagopalan, K. (2009). Derrida at the Multiplex: Why Deconstruction Disconcerts the Philosophical Establishment. *Revista de Letras*, 49: 2, 197–205.
- Recanati, F. (2003). The Limits of Expressibility (pp. 189–213). In: Smith, B. (Ed.). *John Searle*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sbisà, M. (2007). How to read Austin. *Pragmatics*, 17: 3, 461–473.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1977). Reiterating the Differences: A Reply to Derrida. *Glyph*, 2, 198–208.
- Searle, J. R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1983a). The World Turned Upside Down (*On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism* by Jonathan Culler). *New York Review of Books*, 30: 16, October 27.
- Searle, J.R. (1983b). *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. New York, Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1984). In Response to: *An Exchange on Deconstruction* (by Louis H. Mackey). *New York Review of Books*, February 2.

- Searle, J. R. (1991). Response: Meaning, Intentionality and Speech Acts (pp. 81–101). In: Lepore, E., R. Van Gulick (Ed.). *John Searle and His Critics*. Oxford, Basil Blackwell.
- Searle, J.R. (1992). Conversation (pp. 7–29). In: Parret, H., J. Verschueren (Comp.). *(On) Searle on Conversation*. Amsterdam, John Benjamins.
- Searle, John R. (2009). Why Should You Believe It (*Fear of Knowledge: Against Relativism and Constructivism* by Paul A. Boghossian). *New York Review of Books*, 56: 14, September 24.
- Searle, J. R., D. Vanderveken. (1985). *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Smith, B. (2003). John Searle: From Speech Acts to Social Reality (pp. 1–33). In: Smith, B. (Ed.). *John Searle*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Stocker, B. (2006). *Routledge Philosophy Guidebook to Derrida on Deconstruction*. Routledge.
- Swartz, C. & Cilliers, P. (2003). Dialogue disrupted: Derrida, Gadamer and the ethics of discussion. *South African Journal of Philosophy*, 22: 1, 1–18.
- Urmson, J. O. (1967). J. L. Austin (pp. 232–238). In: Rorty, R. M. (Ed.). *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method (With Two Retrospective Essays)*. Chicago, University of Chicago Press.
- Urmson, J. O. (1969). Austin's Philosophy (pp. 22–32). In: Fann, K. T. (Org.). *Symposium on J. L. Austin..* Routledge & Kegan Paul.
- Vanderveken, D. (1990). *Meaning and Speech Acts: Principles of Language Usage (Vol. 1)*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Wisdom, J. (1953). *Philosophy & PsychoAnalysis*. Oxford, Basil Blackwell.
- Wisdom, J. (1965). *Paradox and Discovery*. Oxford, Basil Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1958). *Philosophical Investigations*. Oxford, Basil Blackwell

Забележка: Встъпителната академична лекция е изнесена на 05.12.2012 г. във Франкофонския център на Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

Donka Mangacheva

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: dmangacheva@gmail.com

СЛЕД ВЕК И НЕЩО ЗА „МАЛЪКЪ ТУРСКО-БЪЛГАРСКИ РЕЧНИКЪ“

Емил Боев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя изданието през 1896 година в Солун „Малък турско-български речник“. Внимание се обръща на живота на неговия съставител – Стоян Тилков, и на ролята на този труд за развитието на българската тюркология. На базата на примери и препратки към съвременната им употреба авторът създава цялостна представа за организацията и спецификата на речника.

Keywords: Turkology, dictionary, Turkish language, Bulgarian language

През 1896 година в град Солун е отпечатан така озаглавеният турско-български речник, изготвен от видния български културен, църковен и обществен деятел от Македония Стоян Тилков. Не ни е известно досега някой да е представял пред българската наука и общественост този пионерски труд на автора, качествата и особеностите на който заслужават внимание. Речникът представлява интерес за турската и българската диалектология, както и за изследването на тюркско-българските езикови контакти в исторически план.

От вътрешната заглавна страница на речника става ясно, че той е „издание и печат на книжарницата на „Г. К. Самарджиев и С-ие в Солун и Прилеп“.

Въпреки че авторът на речника го е обявил за „малък“, това определение не можем да приемем буквално поради 614-те страници, които той съдържа и които съвсем не подхождат на това определение. Форматът му обаче наистина е малък, което улеснява неговото пренасяне и използване в различни условия.

В печатните издания информацията за Стоян Тилков е съвсем оскъдна и затова сме принудени да предложим на читателя само малкото по обем, но точни данни за него, които открихме в Уикипедия.

